

УДК 340.132

ДО ПИТАННЯ «ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК»: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ З МІЖНАРОДНИМ ПРАВООПОРЯДКОМ

Максим ПІСОВ,

аспірант кафедри теорії держави та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

SUMMARY

The necessity of research of this topic is associated with a significant value of issues related to integration of Ukraine to European legal space. Taking one of most important places in particular process, integration legal order exists in EU parallel to national legal orders of each participating country. The diversity of types of legal systems, their legal differences constitute problem of entering into national legal systems in a certain legal family.

Key words: national legal order, integration legal order, European legal space, international legal order.

АНОТАЦІЯ

Необхідність дослідження даної тематики пов'язана з особливим значенням, якого набувають питання, пов'язані з інтеграцією України в європейський правовий простір. Одне з важливих місць у цьому процесі займає «інтеграційний» правопорядок, який існує в ЄС паралельно з національними правопорядками кожної з країн-учасниць. Різноманітність правових систем, їх правові відмінності складають проблему входження національних правових систем в ту чи іншу правову сім'ю.

Ключові слова: національний правопорядок, інтеграційний правопорядок, європейський правовий простір, міжнародний правопорядок.

Постановка проблеми. В сучасних умовах одним із найголовніших пріоритетів України є розбудова правової, соціальної, демократичної держави, інтеграція до європейської та світової спільнот з притаманними їм високими стандартами забезпечення прав людини, панування права, втілення його принципів та норм у правове життя суспільства. Проте інтеграція до європейської та світової спільнот неможлива без інтеграції власне самого національного правопорядку України, який є складною системою з безліччю взаємодіючих елементів, сукупністю відносин між ними та їх властивостями, що мають статистичну і динамічну характеристики. Дана проблема підводить нас до необхідності визначення поняття інтеграційного правопорядку, як окремого виду правового порядку, його значення та співвідношення інтеграційного правопорядку з міжнародним.

Актуальність теми. Стан дослідження проблеми обумовлений неоднозначністю і багатостороннім характером сучасного розуміння поняття правового порядку. Ціла плеяда видатних вчених присвятила себе дослідженням правопорядку: М.Г. Александров, В.В. Борисов, В.В. Варчук, П.С. Граціанський, А.Ф. Крижанівський, В.В. Кайназаров, С.Ф. Кечек'ян, Г.С. Котляревський, П.М. Рабінович, І.С. Самошенко, Б.В. Саванели, Т.М. Шамба, Л.С. Явич, В.С. Нерсисянц, А.С. Головін, О.Ф. Скакун, Ю.С. Шемшученко, В.К. Колпаков, П.М. Рабінович, В.М. Гарашук.

Завдяки їхнім зусиллям накопичена значна література з даної теми, і в результаті сформована цілісна теорія правопорядку, багато висновків і положень якої залишаються актуальними й у наш час.

Метою статті є визначення поняття та значення інтеграційного правопорядку, його впливу на національні правопорядки і співвідношення з міжнародним правопорядком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою функціонування будь-якої сучасної правової держави є правопорядок. Аналіз положень Конституції України, законів, указів Президента України, постанов Верховної Ради України та інших підзаконних актів, а також міжнародно-

правових документів свідчить, що категорія «правопорядок» досить широко використовується, проте її нормативна дефініція відсутня [12, с. 5].

У сучасну епоху правовий порядок постає як поліструктурний, багаторівневий феномен, правова природа котрого відзеркалює домінуючі нині тенденції до поглиблення розмаїття правового буття у координатах плюралістичності національних правових культур і нормативності прав людини, обов'язкових для кожної культури [10, с. 4]. Міжнародне і внутрішньодержавне право все більше потребують одне одного в ім'я ефективного виконання своїх функцій. Міжнародне право сьогодні націлене в основному на внутрішні правові режими [15, с. 167].

Традиційно правопорядок у самому загальному виді визначають, як суспільний порядок, врегульований нормами права. Однак найбільш повним буде визначення правопорядку, як об'єктивно і суб'єктивно обумовленого стану соціального життя, який визначається внутрішньою узгодженістю, урегульованістю системи правових відносин, заснованих на нормативних вимогах, принципах права і законності, а також на демократичних, гуманістичних і етичних категоріях, правах і обов'язках, свободах і відповідальності всіх суб'єктів права [5, с. 83].

В.С. Нерсисянц, наголошує, що вихідними засадами для правової законності та правопорядку мають бути не будь-які, а лише і тільки правові закони. На думку В.С. Нерсисянца, розвинути цілісне, послідовне вчення про правовий порядок можливо лише з позицій юридичного типу праворозуміння, яке спирається на ту чи іншу концепцію розрізнення права і закону [9, с. 529].

На думку Г. Кельзена, окреме місце займає міжнародний правопорядок, який має значення, як частина універсального правопорядку, що включає всі національні правопорядки. Міжнародний правопорядок визначає територіальну, персональну і тимчасову сфери дійсності національних правопорядків, роблячи можливим існування безлічі держав. Причому міжнародне право визначає зміст національного права, регулюючи ті питання, які б держави в іншому випадку регулювали б довільно в

односторонньому порядку. Г. Кельзена зазначає, що держава – це правове явище, юридична особа, корпорація. Звідси співвідношення міжнародного права і національного «нагадує співвідношення національного правопорядку і внутрішніх норм корпорації» [19, с. 121].

Враховуючи те, що Г. Кельзен був представником моністичної теорії, він, звичайно ж, відкидав дуалістичну теорію, стверджуючи, що лише чиста теорія права дає можливість розглядати міжнародне та національне право, як частини єдиної універсальної системи, що виникає з єдиної загальної норми. Міжнародне право, будучи вищим правопорядком, делегує повноваження державам здійснювати юрисдикцію на своїй території. Тому норми національного права повинні ґрунтуватися на нормах міжнародного права, й у випадку протиріччя останнім втрачають юридичну чинність [20, с. 94].

Позицію Г. Кельзена поділяли французькі вчені Ж. Ссель і Ш. Руссо, які визнавали «існування міжнародного правопорядку, що стоїть над державними правопорядками» [3, с. 23].

Згодом у працях європейських юристів почали поширюватися погляди, згідно з якими існує міжнародна система та транснаціональна система. На думку Р. Арона, перша є системою дипломатичних зв'язків між суверенними державами, друга – проявляється в економічних зв'язках, загальних переконаннях, в організаціях, діяльність яких виходить за межі державних кордонів [2]. В. Фрідмен ускладнив цю систему міжнародних зв'язків та доповнив її «наднаціональним суспільством», тобто таким, в якому «діяльність та функції держав чи груп злиті в постійних міжнародних установах» [17, с. 38]. Мова тут йде про формування та діяльність міжнародних, міждержавних та міжурядових організацій, що стали суб'єктами міжнародного права.

У сучасній правовій літературі для визначення відмінностей складних правових систем використовуються такі поняття, як змішані правові системи (Рене Давид), міждержавні правові системи (Л.А. Луць) та інтеграційні правові системи (Ю.М. Оборотов).

До змішаних правових систем Рене Давид відносить правові системи Ізраїлю, Південно-Африканської Республіки, Філіппін, Шотландії, штату Квебек у Канаді та деяких інших [7, с. 80].

У той же час різновидами правового порядку є національний (Україна), міждержавний або інтеграційний (ЄС) і міжнародний (всесвітній). Кожна країна формує свій національний правопорядок, який відображає специфіку національної правової системи. Особливе місце серед вказаних правопорядків займає міждержавний або «інтеграційний» правовий порядок.

Національний правопорядок, як базова категорія у характеристиках множинності правового впорядкування суспільного життя, є складовою багатьох типологічних конструкцій, що утворюються на основі використання різних підстав для класифікації цих правових феноменів. Тобто, правопорядок є складною системою з безліччю взаємодіючих елементів, сукупністю відносин між ними та їх властивостями, що мають статистичну і динамічну характеристики, що оформлюється правовим статусом учасників правопорядку: конституцією, законами, статутами, договорами. Правова структура закріплює законами фактичну будову суспільства. Тут мають місце різні соціальні групи, організації, установи, об'єднання людей. Одні з них одержують організоване оформлення, інші – аморфні і неорганізовані. Перші об'єднання – міцні і стійкі, вони визнані суб'єктами права, другі – носять ознаку тимчасовості, мінливості і виступають як учасники правопорядку. Враховуючи це, до учасника правопоряд-

ку мають бути пред'явлені певні вимоги: ними можуть бути тільки визнані суб'єкти права; акт визнання повинен мати офіційне оформлення, кожен учасник повинен мати чітко визначений правовий стан і програму поведінки, що визначається його правовим статусом.

В якості базового національний правопорядок є системоутворюючим щодо правопорядків, які виникають у міждержавних, міжнародних відносинах у зв'язку з утворенням міждержавних об'єднань і союзів. На даний момент активно дискутується наявність національних, інтеграційних і глобального правопорядків [4, с. 94].

В умовах правового розвитку все яскравіше виділяється новий різновид правових систем – тих, які утворюються в результаті інтеграційних процесів, передусім, в економічній сфері. Економічні сили зараз підштовхують до краху національних бар'єрів за допомогою створення єдиного інтегрованого світового ринку та формування відповідних регіональних ринків, що призводить до інтеграційних процесів у політичній і правовій сферах [10, с. 5].

Найбільш потужне регіональне утворення – Європейський Союз, що об'єднує 28 європейських держав, в інтеграційному розвитку вже переросло конфедерацію, і як вважають деякі фахівці, стрімко наближається до федеративного державного устрою.

Аналізуючи різні підходи до вивчення даної категорії, потрібно, в першу чергу, акцентувати увагу на тому, що інтеграційний, як міждержавний, правопорядок часто визначають, як особливу форму існування міжнародного права. Так, у міжнародному праві дія норм обумовлена тим, що це право – договірне, компромісне. Примусити дотримуватися міжнародних норм навряд чи можна. В той же час порушення визнаних норм міжнародного права окремими державами мають свої реальні наслідки, вельми нагадуючи за своїм механізмом та змістом санкції, але тут поняття санкції – не означає «примушувати». Особливо наочно все це проявляється в міждержавних відносинах, де сила виявляється, в першу чергу, у вигляді міжнародно-правового примусу. Міжнародно-правовий примус здійснюється державою, спільнотою держав, міжнародними організаціями.

Необхідно відмітити, що на відміну від внутрішньодержавного, примус у міждержавній сфері здійснюється «не зверху», оскільки в міждержавній сфері відсутній єдиний централізований апарат примусу, і учасники міждержавних відносин не знаходяться один над одним. Набір засобів і заходів примусу обмежений міжнародним правом.

Інтеграційний правопорядок у загальному сенсі являє собою систему правовідносин, що складаються відповідно до норм та приписів міжнародного права, в тому числі відповідно до приписів основних загальноприйнятих його принципів – норм, що мають імперативний характер загальнообов'язкових правил. Однак інтеграційний правопорядок включає в себе не тільки міжнародно-правові принципи і норми, але також і інститути, що представляють собою організаційні засоби і механізми, за допомогою яких ці норми і принципи реалізуються.

Механізм реалізації норм міжнародного права також має свої особливості, одним із способів реалізації яких є міжнародне тлумачення, здійснюване для того, щоб уникнути неправильного застосування норм міжнародного права різними державами. Існує система забезпечення виконання норм міжнародного права, що склалася і діє завдяки зусиллям ряду держав і міжнародних організацій. Зокрема, проводяться консультації держав, конференції, організовуються засідання органів міжнародних міжурядових організацій.

Необхідно відмітити, що інтеграційний правопорядок за своєю природою є доволі багатофункціональним, так само, як і національний правопорядок, це передбачає неможливість його вираження інакше як за допомогою множинності функціональних систем правового регулювання. Насамперед, мова йде не тільки про механізм міжнародно-правового регулювання, а й про регулювання на рівні національних правових систем.

Також інтеграційний правопорядок має і просторові характеристики. Простором у даному сенсі слова є територія, межі міжнародного співтовариства. Представляючи собою сукупність відносин, здійснюваних у відповідності з нормами міжнародного права, інтеграційний правопорядок служить досягненню цілей, укладених у цих нормах. Серед них першочергове значення мають ті, які закріплені в загальновищезначних принципах міжнародного права.

Таким чином, специфіка інтеграційного правопорядку з точки зору як частини міжнародного правопорядку пов'язана з цілим рядом факторів. Насамперед, це особлива природа його основи – міжнародного права, його історичний розвиток; специфічна сутність міжнародного права і відповідність її змісту правомірній діяльності. Також ключову роль відіграють особливості реалізації міжнародно-правових норм, відновлення порушеного порядку та попередження порушень, сфера встановлення і дії міжнародного правопорядку.

Формування й існування міжнародного співтовариства мотивовано взаємозалежністю держав і необхідністю співвіднесення їх міжнародних інтересів. На даний час взаємозалежність членів міжнародного співтовариства бачиться найвиразніше на тлі глобальних проблем та загроз.

Держави в сучасному міжнародному співтоваристві виступають зі своїми національними інтересами, зовнішньою політикою і прагненням реалізувати свої суверенні права в усіх сферах міжнародного життя. При цьому спостерігається стійка тенденція до зростання їх взаємозв'язку. Держави, утворюючи спільноти, є пов'язаними у своїх діях по відношенню одна до одної певним набором норм поведінки і володіють здатністю породжувати нові суб'єкти для інституалізації співробітництва, яке є домінуючим інтересом співтовариства. Для його втілення співтовариству необхідні правові та морально-етичні нормативно-регулюючі системи, які знаходять закріплення, з одного боку, в міжнародному праві, з іншого – в міжнародно-правовій свідомості. У відповідності з досягнутим рівнем міжнародно-правової свідомості, котра є специфічною для кожного суб'єкта міжнародного співтовариства, виробляються загальні правила поведінки і діяльності, реалізація яких забезпечує порядок у ньому.

Безумовно, інтеграційний правопорядок є необхідною умовою існування і життєдіяльності міжнародного співтовариства, оскільки правотворчість і правозастосування можуть мати місце тільки при певному рівні порядку. Тому інтеграційний правопорядок – це не тільки і не стільки результат правореалізації, скільки сам стан правореалізації.

Об'єктивною основою підтримки такого правопорядку є компроміс в області створення нормативних приписів, реалізація яких складає сутність цього порядку.

Однією з ознак інтеграційного правопорядку є узгодженість. Чим вище рівень узгодженості, тим ефективніше норми, які в ньому діють. При цьому ступінь компромісів, на які пішли сторони, не впливає на ефективність міжнародно-правових норм. У всіх випадках від недотримання норми або навіть її порушення страждає, насамперед, сам порушник, оскільки він позбавляється тих вигод, переваг та конкретних суб'єктивних прав, які містяться у двосторонніх або багатосторонніх догово-

рах і впливають із них. У міру зростання і поглиблення взаємозалежності держав в умовах сучасного єдиного світу розширюється коло благ, одержуваних державами від міжнародно-правового співробітництва, і, отже, дотримання норм права приносить кожному учаснику міжнародного спілкування більше вигод, ніж правопорушення. Все це підвищує ступінь зацікавленості кожної держави в дотриманні норм міжнародного права. На основі цього аналізу сучасного міжнародно-правового співробітництва дослідники приходять до цілком виправданого висновку про те, що в наш час у міжнародному житті спостерігається зниження ролі прямого впливу і зростання ролі взаємної угоди в запобіганні правопорушень і у врегулюванні їх наслідків.

У сучасних умовах завдяки додавання основним принципам міжнародного права імперативного і універсального характеру, а, відповідно, загальної їх обов'язковості для всіх держав, у тому числі, в їх локальній договірній практиці, у міжнародних відносинах утвердилося важлива юридична вимога – конкретні норми міжнародного права не повинні суперечити його основним принципам. Ця вимога зробила позитивний вплив на становлення і розвиток міжнародного права в якості такої системи, для якої повинні бути характерні взаємопов'язаність основних принципів і конкретних норм, їх внутрішня юридична узгодженість.

Проте у багатьох теоретиків уже давно виникають запитання, адресовані до питань структури та ієрархії фундаментальних правил міжнародного правового порядку, так «*jus cogens*» стало одним із найбільш часто використовуваних аргументів у міжнародному праві. Ряд авторів стверджують, що ефективність «*jus cogens*» або зобов'язань «*erga omnes*» повинна бути головним міркуванням при їх використанні [16, с. 25].

В інтеграційному правопорядку інтернаціональні механізми, в тому числі міжурядові організації, об'єднання держав, регіональні союзи та співтовариства, постійні зустрічі і переговори керівників держав (саміти) та інших офіційних їхніх представників, виникають, засновуються, діють і розвиваються лише на основі угод, домовленостей між державами. В цих угодах держави на основі взаємної домовленості визначають статус і повноваження міжнародних організацій, цілі та функції їх органів, юридичну природу і ступінь правової обов'язковості рішень організації і т. д. Держави, як рівноправні і суверенні члени міжнародного співтовариства, вправі наділити ті чи інші міжнародні організації або органи повноваженнями приймати рішення, обов'язкові для всіх учасників таких інтернаціональних механізмів. Окремі міжнародні органи можуть бути наділені правом контролю над виконанням міжнародних зобов'язань із виїздом комісії для такої перевірки у відповідні держави.

Окремої уваги заслуговує один із яскравих прикладів інтеграційного правопорядку, а саме правовий порядок Європейського Союзу, саме в даному правовому порядку отримали закріплення ті правові механізми, які забезпечили йому значну результативність у внутрішньому праві держав-членів учасників міжнародного договору.

Європейський Союз є складною системою, яка характеризується сплетінням різних правових порядків, які описані як «*constitutional synallagma*» [21, с. 298].

У цілому на даний час можна говорити про існування декількох відмінних і не схожих один на одного точок зору про юридичну природу й сутність «Європейського правопорядку», згідно з якими дана категорія утворює:

- підсистему міжнародного правового порядку;
- правову систему наднаціонального союзу – самостійного суб'єкта міжнародного правового порядку;

– самостійну (автономну) правову систему, яка відрізняється від міжнародного правового порядку та існує поряд із національними правовими системами і міжнародно-правовою системою.

Згідно з останньою точкою зору Європейські договори створили свою власну правову систему, до якої термін «міжнародна» не придатний, і більш вдалим та точним буде термін «наднаціональний», який чітко окреслює різницю даних понять, і справді, право Європейського Союзу не є міжнародним правом, воно відмінне, незалежне, окреме, воно не є внутрішнім правом, оскільки воно є загальним для вузького кола держав та є дійсно «наднаціональним». Обґрунтуванням даної точки зору може виступати практика Суду ЄС, який у своїх рішеннях виробив концепцію автономії даного правового порядку. Цієї точки зору дотримуються Г.П. Іпсен (Hans Peter Ipsen, ФРН), П. Крейг (Paul Craig, Великобританія), Г. Де Бурка (Grainne de Burca, Великобританія), Т.К. Хартлі (Trevor C. Hartly, Великобританія), Т. Ойлінгер (Theo Uhlinger, Австрія), У. Еверлінг (Ulrich Everling, ФРН), П. Матійсен (P. Mathijssen, Бельгія), Г. Ніколайс (Gert Nicolaysen, ФРН) та інші автори.

Окремої уваги заслуговує питання впливу одного правового порядку на інший. Так, на думку професора Ягеллонського коледжу Яцек Прибоєвського (Jacek Przybojewski Kolegium Jagiellońskie Toruńska Szkoła Wyższa), для того, щоб зробити повний аналіз вищезазначеного питання, необхідно послатися на право Євросоюзу, яке характеризує вплив європейського правового порядку на національні правові порядки за допомогою таких принципів:

- автономія;
- пряме застосування;
- прямий ефект;
- лояльна співпраця (лояльність) [18, с. 26].

Питання про юридичну природу «Європейського правового порядку» тісно взаємопов'язано з питанням про природу Європейського співтовариства в цілому. Однак констатація залежності правової природи «Європейського правового порядку» від правової природи Європейського співтовариства не дає можливості в повному обсязі виявити специфіку, характерну праву Європейського Союзу.

Правовий порядок Європейського Союзу складають правові норми, які отримали своє закріплення у відповідних джерелах. Необхідно також вказати на те, що правові норми, що складають правовий порядок ЄС, формулюють скоординовану волю держав-учасниць, які регулюють встановлені міждержавні відносини. Дані ознаки в доктрині міжнародного права відносяться до ознак міжнародно-правових норм.

Відповідно за теорією супранационалізму, що виходить із принципу наднаціональності, конструктивно-правова підстава значення права Союзу базується не в правових порядках держав-членів. Наднаціоналізм – це позиція Європейського Суду. Останній характеризує право Союзу як новий або самостійний правовий порядок, в рамках якого вторинне право Союзу виникає з автономного правового джерела [13, с. 283].

Часто стверджується, що міжнародні організації лише тільки в тій мірі виявляють конституціональну здатність, в якій вони володіють автономним правовим порядком. Автономія вважається корелятом конституції або навіть попередньою умовою конституції. «Мета доктрини права Співтовариства, як «Правового порядку», і відповідно як «нового правового порядку», і, нарешті, як «інтегрованого правового порядку» полягає в тому, щоб встановити автономію права Співтовариства, або, іншими словами, його конституційний характер» [22, с. 289].

У той же час конкуренція різних правових порядків – це ніяк не питання їх «дійсності», яке могло би бути вирішене звичним шляхом застосування правила визнання [11, с. 29].

Таким чином, інтеграційний і міжнародний правовий порядок поняття взаємозалежні, але не тотожні. Можна говорити про те, що інтеграційному правовому порядку, на відміну від міжнародного, властиве організування централізованої влади в співтоваристві і, відповідно, примусове обмеження державного суверенітету, актуальними є запитання про те, який міжнародний орган повинен здійснювати централізовану владу, на чю користь має бути обмежений державний суверенітет.

Відоображаючи фактичну реалізацію нормативних приписів, правовий порядок може відрізнитися за ступенем стабільності у відносинах різних держав, груп держав, у різних регіонах. При цьому поняття інтеграційний правовий порядок у сенсі регіонального має не стільки географічний, скільки політичний сенс (АСЕАН, МЕРКОСУР, Європейський Союз).

Беручи до уваги вищевикладене, можна констатувати те, що правові норми, що утворюють правовий порядок Європейських Союзу, за своєю юридичною природою є міжнародно-правовими нормами. Концепції безпосередньої дії і примату права Європейського Союзу визнаються не безумовними: їх матеріалізація у внутрішньому правовому порядку держав-учасниць знаходиться в залежності від незалежної волі держав-членів. Тобто, за відсутності з боку держави-члена єдності і згоди при визнанні неподільного «правового порядку Європейського співтовариства» дані ознаки і властивості не матимуть по відношенню до нього зазначеного впливу. В той же час необхідно відмітити, що співвідношення правового порядку ЄС і внутрішньодержавного правового порядку на території кожної з держав-учасників Європейського Союзу встановлюються нормами внутрішньодержавного законодавства цих держав. Згідно з концепцією прямої дії і примату права Європейського Союзу сутність правового порядку Європейського співтовариства слід встановити, як частину сучасного міжнародно-правового порядку.

У той же час, як зазначає Річард А. Фолк (Richard A. Falk), немає ніяких реально та справедливо діючих наднаціональних установ, яким явно довірено функції і компетентність законодавчої влади. Отже, несправедливість у стосунках між державами або в межах правового поля однієї держави не може легко бути змінено, щоб виразити зміни у волі міжнародного суспільства [23, с. 185].

На підставі вищевикладеного можна вважати, що проблема виділення місця «правового порядку Європейського Союзу» в системі міжнародно-правового порядку є окремою проблемою визначення місця в даному правовому порядку внутрішнього і зовнішнього права міжнародної організації, які отримали достатньо широке висвітлення в вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі.

В цілому, інтеграційний правовий порядок є важливим фактором міжнародного життя та подальшого розвитку держав. Його дотримання складає основу миру, безпеки, рівноправних взаємовигідних відносин між державами, співпраці, поширення науково-технічних знань, економічної співпраці, довіри, оптимального використання природних багатств та боротьби зі стихією і хворобами. Сучасний інтеграційний правовий порядок – це мирне співіснування держав із різними соціально-економічними системами.

Оскільки інтеграційна правова система і правовий порядок в ній не поглинають національні правові системи і існуючі на їх теренах правові порядки, а поєднують їх на основі загальноєвропейських принципів і стандартів, національні правові системи (і правові порядки в них) зберігають не

тільки свою змістовну самотність і самостійність, але й інституціональність, у результаті чого можна говорити про існування окремого виду правових порядків, а саме, інтеграційного правового порядку.

Окремої уваги заслуговує питання цінності інтеграційного правопорядку. Необхідно відмітити, що як зазначає П.М. Рабінович, «загальносоціальна цінність права вимірюється, в першу чергу, значенням для прогресу суспільства тих стосунків, які закріплюються і захищаються правовою системою» [14, с. 73–80]. У більш вузькому напрямку, а саме, питання цінності правового порядку розглядає Н.Б. Арабаджи, яка зазначає, що «власна цінність правопорядку може розглядатися в соціальній площині, коли правовий порядок розглядається, як цінність у контексті утворення інституційної основи функціонування суспільних інститутів, що виражає частину більш загальної картини життя соціуму – соціального порядку» [1, с. 50].

Висновки. Аналізуючи вищевикладене, можна зазначити, що інтеграційний правопорядок – це складне і за кількістю складових, і за рівнями правового утворення: умовно кажучи, він має «горизонтальну і вертикальну» структуру. Первинним його складником є національні правопорядки, які утворюють «правовий простір» інтеграційного правопорядку. Проте інтеграційний правопорядок не формується, як механічне поєднання чи арифметична сума національних правопорядків [5, с. 411]. Деякі науковці дають також інші імена подібним правопорядкам. Для прикладу, Д.М. Кукош називає його комунітарним правопорядком [6, с. 97].

Інтеграційний правопорядок історично склався в процесі становлення міжнародного права як правопорядок у міжнародному співтоваристві, а саме сукупність відносин, які встановлені і здійснюються на основі принципів і норм діючого міжнародного права, і спрямовані на забезпечення нормальних взаємовідносин і співробітництва між усіма державами, незалежно від їх політичних, економічних, соціальних систем і рівня їх розвитку».

Попри те, що інтеграційний правопорядок – це правове утворення, що виникає як «надбудова» наднаціонального характеру, національні правопорядки продовжують функціонувати всередині кордонів кожної окремої держави не тільки за певною інерційністю суспільної свідомості і традиціоналізмом поведінки населення, але й під впливом дії національних правових систем, що в значній мірі зберігають свою самостійність і самотність.

На сьогоднішній день існують підстави обговорювати і проблему світового правопорядку, як інтеграційно-правового утворення найвищого рівня. Тому що інтеграційний правопорядок має ще одну виразну ознаку: він виникає і функціонує на основі договірних правових джерел, і не має такого потужного примусово-державного забезпечення, як національні правопорядки. Це дозволяє інтерпретувати його як, власне, правовий порядок у прямому сенсі, на відміну від правопорядку – результату законності. Інтеграційний правопорядок безпосередньо визначається інтересами і потребами до інтеграції та забезпечення правової впорядкованості, і організованості у відносинах між учасниками цього процесу.

Існує необхідність вирізняти інтеграційні правопорядки у відповідних сферах суспільної життєдіяльності – у економічній, соціальній (рух робочої сили, соціальний захист прав та ін.), культурно-освітній та ін. Вони утворюються на перетині національного і міждержавного правового регулювання відносин у відповідних галузях економіки. Прикладом таких «галузевих» утворень, сфера діяльності яких поступово розширюється, є Північно-Американська зона вільної торгівлі (НАФТА), ОПЕК, Азійсько-тихоокеанська економічна рада (АТЕР) та Європейський

Союз. На порядку денному – створення зони вільної торгівлі Західної півкулі. Рівень розвитку інтеграційних зв'язків у кожній зі сфер визначає і необхідність їх правового забезпечення шляхом узгодження і зближення правового регулювання. Таким чином, ця своєрідна галузевоправова інтеграція призводить до встановлення і певного галузевого правопорядку спочатку в економічній сфері – у галузі інвестицій, торгівлі, а надалі – і в інших сферах, і поволі розповсюджується на інші сфери, які піддаються процесам інтеграції.

Як уже неодноразово зазначалось, європейський правопорядок, як один із яскравих прикладів інтеграційного правопорядку, є складним явищем, яке важко піддати загальноприйнятному визначенню. Він постійно змінюється, в цілому можна дати йому наступне визначення: «європейський правопорядок – це міжнародний регіональний правопорядок, що формується у міжнародних регіональних правовідносинах з огляду на певну однорідність відповідних інтересів та суб'єктів». В основі європейського правопорядку лежать спільні європейські цінності, які виступають системоутворюючим елементом даного правопорядку. При цьому було виділено розуміння європейського правопорядку *sensostriicto* та *sensolato*. Під *sensostriicto* слід розуміти правопорядок, сформований у рамках ЄС, тоді як *sensolato* – це правопорядок, який сформований у Європі під впливом та у рамках діяльності, передусім, Ради Європи та ОБСЄ [8, с. 14].

Різноманітність національних правових систем та існуючих на їхній основі правопорядків, відмінності та їх подібності збільшують необхідність пошуків шляхів міжнародної взаємодії у вирішенні масштабних глобальних проблем. Дана необхідність обумовлена не тільки можливістю відкриття нових дослідницьких горизонтів у правовій науці, а й нагальними потребами суспільного розвитку. Інтерес до процесів організації соціальної дійсності багато в чому відображає потреби сучасної юридичної теорії і практики в формуванні загальних системних основ правопорядку, ясного розумінні ролі різних факторів (соціальних, економічних, політичних, ідейних та інших), що впливають на становлення і розвиток правової упорядкованості суспільних та міжнародних відносин, вироблення чітких заходів та технологій з їх забезпечення і зміцнення.

Список використаної літератури:

1. Арабаджи Н.Б. Соціальний зріз власної цінності правового порядку / Актуальні проблеми держави і права. – 2015. – Вип. 75. – С. 50–55.
2. Арон Р. Демократія і тоталітаризм / Р. Арон; пер. с фр. Г.И. Семенова. – М. : Текст, 1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aron/.
3. Зыбайло А.И. Соотношение международного и внутрисоциального права / А.И. Зыбайло. – Минск: Право и экономика, 2007. – 179 с.
4. Крижанівський А.Ф. Глобальний, інтеграційний і національний правопорядок (до постановки проблеми) / А.Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2003. – Вип. 18. – С. 93–101.
5. Крижанівський А.Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура: монографія / А.Ф. Крижанівський. – О.: Фенікс, 2009. – 506 с.
6. Кукош Д.М. Специфика комунітарного правопорядка // Сучасний правопорядок: національний, інтеграційний та міжнародний виміри: тези Міжн. наук. практ. конференції. – С. 97. – 98 с.
7. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України

(теоретичні аспекти): монографія / Л.А. Луць. К.: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького, НАН України, 2003. – С. 79–96.

8. Макар В.Р. Формування єдиного європейського правопорядку: теоретико-правові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В.Р. Макар; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2011. – 16 с. – укр.

9. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства: учеб. для вузов / В.С. Нерсисянц. – М.: НОРМА–ИНФРА–М, 2002.

10. Оборотов Ю.Н. Традиции и новации в правовом развитии / Ю.М. Оборотов; Одесская национальная юридическая академия. – О.: Юридична література, 2001. – 157 с. – Библиогр. – С. 130–148.

11. Паломбела Д. Особенности глобального права и взаимодействие различных правопорядков // Конституционное право: восточноевропейское обозрение (сравнительное конституционное обозрение). – 2012. – № 6. – С. 28–55.

12. Панаріна Н.В. Право як нормативна основа формування правопорядку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н.В. Панаріна; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с. – укр.

13. Петерс А. Правовые системы и процесс конституционализации: новое определение соотношения ИМП. ДПП. – Выпуск 2 (2013). – С. 239–332.

14. Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность / П.М. Рабинович. – Одеса: Юридическая литература, 2006. – 168 с.

15. Шумилов В.М. Международное право: учебник / В.М. Шумилов. – М.: ТК Велби, 2007. – 488 с.

16. Christian Tomuschat; Jean-Marc Thouvenin Leiden: The fundamental rules of international legal order : Jus Cogens and obligations Erga Omnes – Boston – Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 471 p.

17. Friedmann W. Changing Structure of International Law / W. Friedmann. – Columbia University Press, 1964. – 410 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=BdEQzlzfls0C>.

18. Jacek Przybojewsk. LAW AND ADMINISTRATION IN POST-SOVIET EUROPE JOURNAL OF Kolegium Jagiellońskie Toruńska Szkoła Wyższa; VOL. II. – 2015. – 51 p.

19. Kelsen H. General Theory of Law and State / The Lawbook Exchange, Ltd. – 2007. – 516 p.

20. Kelsen H. Principles of International Law / H. Kelsen. – New-York. – 1952. – Reprinted 2003 by Lawbook Exchange, Ltd. – 461 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=BemxZuVYY6oC>.

21. Patrick Birkinshaw The European Union Legal Order After Lisbon; Kluwer Law International, 2010 – 366 p.

22. René Barents. The Autonomy of Community Law / European Monographs 45 – The Hague: Kluwer Law International – 2004. – 334 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=BdEQzlzfls0C>.

23. Richard A. Falk, Saul H. Mendlovitz, Samuel S. Kim Transaction Publishers, 1 янв. 1966 г. – 382 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=Yd2zvolPXoIC>.